

OSEBUJNO MJESTO AUSTRIJSKE ISTRE LUPOGLAVSKI KRAJ U SREDNJEM I NOVOM VIJEKU

U veljači 2011. godine izdavačka kuća Srednja Europa objavila je novu knjigu dr. sc. Slavena Bertoše *Osebujno mjesto austrijske Istre - Lupoglavski kraj u srednjem i novom vijeku*. Knjiga je nastala u sklopu projekata Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske "Istarsko društvo XVI.-XIX. stoljeća: povijesne i kulturološke teme" i "Povijest Zapadne Hrvatske: Istra, Kvarnersko primorje, Gorski kotar, Lika".

Na dvjestotinjak stranica autor obrađuje prošlost Lupoglavštine iz različitih aspekata. Na početku, u kronološkom pregledu historiografije (10 - 24) daje opsežan pregled radova o prošlosti Lupoglava i okolnih mjesta, kako onih povijesnih tako i onih etnografskih, arhitektonskih i dr. Historiografiju o Lupoglavu podijelio je na tri razdoblja: starije (do 1945.), novije (1945. - 1991.) i suvremeno (nakon 1991.).

Središnji dio knjige posvećen je temama iz srednjovjekovne i novovjekovne prošlosti (25 - 149) gdje autor obrađuje razne događaje vezane uz Lupoglav, od mletačke pljačke Kaštela 1782. preko Lupoglavске bune 1847. do prodaje lupoglavskog kaštela 1895. godine. Također, ovaj dio knjige obuhvaća i retke o migracijskim kontaktima toga područja s Pulom, te kratki osvrt na prometne prilike Lupoglava i Boljuna u 19. stoljeću.

Prije obrade spomenutih događaja autor se pozabavio kratkom poviješću Lupoglava i smjennom vlasnika gospoštije. Lupoglav je (njem. Mahrenfels, Merinvuels ili Mernfels) u razdoblju do početka 12. stoljeća ovisio o bavarskome vojvodi, a 1111. godine vojvoda je lupoglavski feud darovao oglejskome patrijarhu Ulrichu. Patrijarsi su kasnije feud ustupali svojim vazalima, te je poznato da je 1264. feud imao Henrik Pazinski, a kasnije njegov nasljednik Heinzil. Sredinom 14. stoljeća feud je bio u posjedu goričkih grofova te je 1342., kada su podijeljena dobra Goričke grofovije i kada je Albert IV. dobio Pazinsku knežiju, i Lupoglav postao njezinim vlasništvom. Tridesetak godina kasnije Knežiju su dobili austrijski vojvode, a Lupoglav je pripao kao alodij goričkoj obitelji Eberstein (1374.). Brakom Anne Eberstein i kapetana Knežije Günthera Herbersteina Lupoglav postaje nasljedni obiteljski posjed Herbersteina i tako ostaje otprilike 150 godina. Za vrijeme rata Cambraiske lige, na tragu pregovora Hansa Herbersteina i rašporskog kapetana, Lupoglav je darovan mletačkome duždu, no kako je rat završio nuspješno za Veneciju, morali su ga vratiti. Po završetku rata 1523. sastavljen je urbar iz kojeg je vidljivo da je Lupoglavska gospoštija obuhvaćala Gorenju i Doljenju Vas (Oberdorf i Unterdorf), Semić (Semitsch) i Lesiččinu (Fuchsdorf), te odvojene posjede Sutivanac (Sant Johannis Berg), Šumber (Sumberg) i Krbune (Kherbone/Kherwone). Uskoro nakon toga, 1525. godine, braća Herberstein gospoštiju ustupaju austrijskome nadvojvodi Ferdinandu I., a on na upravljanje pazinskome kapetanu Von den Düreru, a 1527. ustupio ju je senjskom kapetanu Petru Kružiću koji je tamo doveo nove stanovnike. Nakon smrti Petra Kružića (1537.), vlast nad gospoštijom nakratko preuzima pazinski kapetan Mosconi, a 1555. ponovno obitelj Kružić, te nakon smrti Ivana Kružića (1576) njegova sestra Margareta udovica Sincovich. U to vrijeme Lupoglav je postao moćna uskočka baza u Istri. Car Ferdinand II. raskrstio je s nasljednicima obitelji Sinkovich i gospoštiju prodao Johannu Fridrihu Eggebergu (1626.). Samo osam godina poslije kupoprodajom je gospoštija pripala Pompeu II. Brigidu, a u vlasništvu obitelji Brigido Kaštel je ostao do 1883. godine kada je prodan Tommasu Sottocoronu iz Vodnjana.

O buni seljaka u Lupoglavu 1847. godine autor govori kroz *Uspomene* suvremenika toga događaja, Carla De Franceschija koji grofove Brigido opisuje kao tlačitelje što su čak imali nad djevojkama u gospoštiji tzv. *jus primae noctis*.

Sin Carla De Franceschija objavio je nekoliko djela vezanih uz šire područje Lupoglava, te autor jedno poglavlje (47 - 67) posvećuje ovom povjesničaru i njegovim radovima. Spominje rad "Kašteli Raške doline" te De Franceschijevo najpoznatije djelo "Dokumentarna povijest Pazinske knežije" i opsežno prikazuje autorovu verziju povijesti Lupoglava. U radu "Kašteli Raške doline"

De Franceschi je pisao i o Boljunu i Vranji, pa autor daje kratki prikaz (68 - 79) radova o dvama navedenim mjestima od rimskog do ranonovovjekovnog razdoblja.

Migracijski kontakti Lupoglava, Boljuna, Vranje i Učke s Pulom (XVII. - XIX. st.) naslov je sedmog poglavlja (80 - 104) koje je rezultat autorova dugotrajnog i detaljnog istraživanja demografske slike Pule. Na temelju upisa u pulskim maticama izdvojeni su upisi vezani uz doseljenike iz Lupoglava i okolice. Lupoglav je u pulskim maticama zabilježen kao Lupoglavo ili Lipoglavo, a lupoglavski se doseljenici u maticama spominju svega četiri puta. Boljun je u maticama zabilježen kao Bogliun, Bogliuno i Boglion, Bolgiun, Buliun i Boion. Kao doseljenici iz Boljuna spominju se ser Grigor i supruga mu donna Andriana, te je u Puli rođeno njihovo šestero djece, Felicia Lucia, kći messera Mihe iz Boljuna. U matici vjenčanih 1649. zabilježen je Matija Ambrozović iz Boljuna, početkom 18. st. Sebastian Polojac i Apolonija Kružila, te šezdesetih godina 18. st. Andrija Tomčić. U maticama umrlih zabilježene su dvije osobe uz koje se navodi boljunsko podrijetlo. Vranja je u maticama zabilježena kao Villa di Vragna, Vuragna, a u pulskim se maticama prvi put spominje 1639. godine. Prema Puli su migrirali i s područja Učke (Monte major). U maticama su zabilježena dva upisa, jedan u matici krštenih i jedan u matici umrlih. Od navedenih mjesta najbrojniji su doseljenici iz Boljuna. Na kraju poglavlja, kao prilog, autor daje i popis svih upisa u matice vezanih uz navedena mjesta.

Osmo je poglavlje posvećeno događanju iz 1782. godine - mletačkoj pljački toga područja (105 - 132). Svjedočanstvo o tome događaju pohranjeno je u fondu Providura nadglednika Ureda za granice u Državnom arhivu u Veneciji. Sama se pljačka dogodila u studenome 1782., a sudski je proces trajao do 1786. godine. Autor donosi sadržaje spisa vezanih uz događaj, preko dopisa rašporskoga kapetana vezanog uz pitanje odštete, do pisma grofa Brigido rašporskom kapetanu te još nekih dokumenata. Iz njih saznajemo kako se na različite načine pokušavalo riješiti pitanje pljačke, ali ne i kako je konačno riješeno. U prilogu autor donosi i prijepise rečenih dokumenata.

Prodaja lupoglavskog kaštela obrađena je u desetom poglavlju. Vlasnik lupoglavskog kaštela, Tommaso Sottocorona iz Vodnjana, 1895. godine ponudio je pokrajinskim vlastima u Istri kaštel na otkup. Svjedočanstvo o toj ponudi sačuvano je u fondu Zemaljskog sabora Markgrofovije Istre u Državnome arhivu u Rijeci. Dokument sadrži i nacrt i opis stanja kaštela, a zanimljiv je, kako autor ističe, i jer bilježi neke lokalne toponime. U prilogu ovome poglavlju nalazi se i prijepis dokumenta kao i fotografije nacrta kaštela.

Jedanaesto je poglavlje posvećeno prometnim prilikama na Lupoglavštini i Boljunštini u XIX. stoljeću (144 - 149). Na temelju topografskih karata iz druge polovice XIX. stoljeća, koje se čuvaju u Državnome arhivu u Rijeci (fond Zemaljski sabor Markgrofovije Istre), analizirane su prometne prilike toga područja u XIX. stoljeću. Riječ je o topografskoj karti okruga Buzet iz 1868. na kojoj je Lupoglav prikazan na cesti Buzet - Vranja, zatim topografskoj skici ceste Buzet - Roč Lupoglav - Vranja (1868.) s ucrtanim intervencijama za njezinu bolju prohodnost, te nacrtu ceste koja je vodila preko Učke iz 1878. preko prijevoja Poklona i Peruća.

Crtice iz prošlosti Učke (150 - 156) kratko je poglavlje gdje se Učka prikazuje kao odredište koje je kroz povijest privuklo mnoge istraživače. Jedan od znamenitih posjetitelja bio je Prospero Petronio koji je u svome djelu *Memorie sacre e profane dell'Istria* za Učku zabilježio ime Vercka te naveo da je to granica između Italije i barbarskog svijeta.

Područje Učke odigralo je značajnu ulogu u austro-mletačkim sukobima tijekom ranog novog vijeka. Primjerice, za vrijeme rata Cambraiske lige (1508. - 1523.) kada je kostelski markiz Gravis s vojnicima preko Učke napao Kastav i Veprinac, te za vrijeme Uskočkog rata kada su uskoci stizali u Knežiju preko Učke. U administrativnome smislu Učka je početkom XVIII. stoljeća spadala pod Brseč, a kasnije od 1814. područje je pripojeno Vranji i Brestu, odnosno distriktu Belaj.

Brestu pod Učkom, smještenom u jugoistočnom dijelu Čićarije, i crticama iz njegove prošlosti posvećeno je trinaesto poglavlje (157 - 178). Mjesto je pripadalo Lupoglavskoj gospoštiji, a budući da je Ona bila dio Pazinske knežije, odnosno austrijskog dijela Istre, poznat je i kao

Kraljevski Brest. Njegovi su stanovnici od 16. stoljeća Ćići (Vlasi), a nakon Uskočkog rata tamo se naseljavaju i prebjezi pred Osmanlijama. Brestu u prapovijesnom razdoblju, odnosno pećinama ili spiljama kojima ovo područje obiluje, posvećeno je podosta stranica ove knjige. Autor donosi popis pećina kao i crteže i fotografije nekih od njih. Također, spomenute su i gradine koje se pojavljuju od početka drugog tisućljeća do rimskog osvajanja Istre, a to su Orljak-Vela, Krog-Gradac, te Galimberg.

U srednjovjekovnim se dokumentima Brest gotovo i ne spominje, ali je zato prisutan u onim ranonovovjekovnim. Zabilježeno je kako je u Brestu 1508. bilo osam ognjišta, a u urbaru iz 1571. zabilježeno ih je 18, a spadali su među najsiromašnije u Knežiji. Tridesetih godina XVI. stoljeća u Brestu je bilo 14 ognjišta, a među njima prezimena: Sandalić, Špendić, Tomišević, Rudetić, Varić, Trošt i dr. U urbaru Pazinske knežije iz 1578. u Brestu je zabilježemo 19 glava obitelji koje su trebali plaćati desetinu vina, žita i sitne stoke, te košnica za med. Uz opis urbarijalnih davanja autor donosi i druge zanimljive crtice iz povijesti ovoga mjesta vezane uz razne ratove i pustošenja, te tzv. *differentie* ili zemljišta uz mletačko-austrijsku granicu koje su koristili podanici jedne i druge države. U završnome dijelu poglavlja autor donosi neke demografske podatke o brojčanom stanju stanovnika u 19. stoljeću.

Sljedeće poglavlje posvećeno je Semiću koji se prvi put u povijesti spominje kao posjed Mainadra Schwarzenburgškog prilikom razvođenja granice između akvilejskog patrijarha Raimonda Della Torre i grofa Alberta Goričkog. Nakon pada Klisa naselile su ga uskočke obitelji koje je doveo lupoglavski feudalac Ivan Sinković. Prema podacima iz urbara Lupoglavske gospoštije, 1523. godine mjesto je imalo 11,5 kmetskih selišta, a u urbaru iz 1560. zabilježena su tri držatelja cijelog selišta, 24 držatelja polovice, te jedno nenastanjeno selište. Nakon razmatranja o urbarijalnim davanjima autor donosi i zanimljiv popis prezimena podanika Semića. Kao i u prethodnom poglavlju nekoliko je stranica posvećeno *differentiama* i raznim ratnim pustošenjima te brojčanom stanju stanovnika u XIX. stoljeću.

Deset stranica posvećeno je prošlosti Lesišćine, odnosno području koje čini 19 zaselaka jugozapadno od Lupoglava. Područje se kao Wouxdorf spominje prvi put u pisanom obliku u dokumentu iz 1373. godine. Od 1409. godine područje je u sastavu Lupoglavske gospoštije. Kao i ostala mjesta u Knežiji i Lupoglavskoj gospoštiji zabilježen je u urbarima, pa autor donosi zanimljivosti iz urbara vezane uz davanja podanika Lesišćine, kao i nekoliko crtica vezanih uz pobune podanika protiv vlasnika gospoštije Gian Giacoma Brigida. Poglavlje je zaključeno *differentiama* i brojčanim stanjem stanovnika u 19. stoljeću.

Na posljednjim stranicama knjige nalaze se korišteni izvori i literatura (206 - 214), te sažetak na talijanskom, engleskom i njemačkom jeziku (215 - 234). Na stranicama 235 - 253 nalazi se kazalo zemljopisnih naziva i Kazalo osobnih imena, a posljednje tri stranice posvećene su bilješki o piscu.

Iako je podnaslov ove knjige Lupoglavski kraj u srednjem i novom vijeku, autor se pozabavio širim pregledom povijesti ovog područja, od prapovijesti do XX. stoljeća, te je dao sažeti presjek radova o Lupoglavštini. Knjiga je svojevrsni vodič za upoznavanje Lupoglavštine i važan priručnik za daljnja istraživanja povijesti toga dijela Istre.

Danijela Doblanović